

**Presentatie i.s.m.
het Goethe Instituut**

**Württembergische Staatstheater
Stuttgart**

7 juni Amsterdam, Stadsschouwburg,
19.30 uur

Das Käthchen von Heilbronn
Heinrich von Kleist

6, 7 juni Amsterdam, Centrum Bellevue,
20.30 uur

Ella

**Herbert von
Achterbusch**

8 juni Den Haag, Koninklijke
Schouwburg, 20.15 uur
11 juni Rotterdam, Rotterdamse
Schouwburg, 20.15 uur

Die Wildente (Vildanden)
Henrik Ibsen

10 juni Amsterdam, Stadsschouwburg,
20.15 uur
12 juni Rotterdam, Rotterdamse
Schouwburg, 20.15 uur

Iphigenie auf Tauris

**Johann Wolfgang
von Goethe**

9 juni Amsterdam, Stadsschouwburg
20.15 uur

Die Gerechten (Les Justes)
Albert Camus

Het Württembergische Staatstheater

Het Württembergische Staatstheater uit Stuttgart is een van de gezelschappen met de grootste tradities in de Bondsrepubliek. Het is een van de weinige grote theaters met een drievoudige omvang: John Cranko's wereldberoemde ballet, een groot opera-ensemble en het toneelgezelschap. Sinds de laatste intendantswisseling in 1972 werkte hier Peter Palitzsch; vooral echter sinds 1974, toen Claus Peymann en zijn medewerkers de artistieke leiding overnamen, nam de roem van het toneel zeer toe. Tegenwoordig bespeelt men drie zalen: het Kleines Haus, het Kammertheater en het repetitielokaal in het gerenoveerde Schauspielhaus.

Het werk van het huidige ensemble dat dit seizoen ten einde loopt, vond nationale en internationale erkenning om drie redenen: zijn nieuwe visie op de Duitse klassieken, bijvoorbeeld 'Das Käthchen von Heilbronn', 'Woyzeck', 'Faust I en II', 'Iphigenie' en 'Tartuffe', verder de samenwerking met hedendaagse auteurs als Thomas Brasch, Gerlind Reinshagen, Herbert Achternbusch, Thomas Bernhard en Botho Strauss, alsook de duidelijke verbondenheid met de maatschappelijke en politieke realiteit van de Bondsrepubliek.

Tot doelstelling rekende men verder het onderhouden van een rijk voorzien, actueel repertoire, zodat men het Stuttgarter publiek iedere maand zo'n 15 à 20 verschillende produkties kon aanbieden. Naast de beide belangrijke huisregisseurs, Claus Peymann en Alfred Kirchner, werkten in Stuttgart jonge regisseurs als Niels-Peter Rudolph, Horst Zankl, Christof Nel, B.K. Tragelehn, Valentin Jeker, samen met de decorontwerpers Achim en Ilona Freyer, Karl-Ernst Herrmann en Axel Manthey, de schilder Jan Peter Tripp, Hans Kleber en Uwe Oelkers.

Het repertoire ondervond veel tegenstand, maar bracht ook enthousiasme teweeg, zowel waar het de interpretatie van de klassieken betrof als ook waar het om actueel politiek theaterwerk ging. Vaak vormden de voorstellingen aanleiding tot openlijke strijd en felle discussie, waarbij vooral de integriteit van de makers scherp werd bekritiseerd. Een hetze in de herfst van 1978 verscherpte de conflicten en vormde de aanleiding tot het ontslag van Claus Peymann, waarmee het werk van de leiding (Claus Peymann, Alfred Kirchner, Vera Sturm, Hermann Beil en Uwe Jens Jensen) en van het ensemble door een directe ingreep van de toen nog in functie zijnde minister-president van Baden-Württemberg, Filbinger, tot een voortijdig einde kwam. Het gezelschap zal vrijwel geheel van standplaats veranderen en vanaf seizoen 1979/80 zijn werk voortzetten in Bochum.

7 juni Amsterdam, Stadsschouwburg,
19.30 uur

Das Käthchen von Heilbronn oder Die Feuerprobe

Een groot historisch
ridderschouwspel
Heinrich von Kleist

Regie Claus Peymann
Regie-assistent Gerhard Weber/Katharina Hill
Decor en kostuums Achim Freyer
Assistent Gerd Wiener
Muziek Hansgeorg Koch
Dramaturgie Uwe Jens Jensen/Vera Sturm

Heinrich von Kleist

Keizer	Traugott Buhre
Friedrich Wetter, Graaf Vom Strahl	Marin Lüttge
Gravin Helena, zijn moeder	Maria Wiecke
Ridder Flammberg, zijn vazal	Hansjürgen Gerth
Gottschalk, zijn knecht	Branko Samarovski
Brigitte, huishoudster op het grafelijke slot	Edith Heerdegen
Kunigunde von Thurneck	Kirsten Dene
Rosalie, haar kamermeisje	Charlotte Joss
Sybille, haar stiefmoeder	Martin Schwab
Theobald Friedeborn, wapensmid uit Heilbronn	Wolfgang Höper
Käthchen, zijn dochter	Lore Brunner
Gottfried Friedeborn, haar bruidegom	Urs Hefti
Maximiliaan, burggraaf van Freiburg	Gerd Voss
Georg von Waldstätten, zijn vriend	Ignaz Kirchner
Rijngraaf von Stein, verloofde van Kunigunde	Martin Schwab
Friedrich von Herrstadt, zijn vriend	Bert Oberdorfer
Eginhardt von der Wart, zijn vriend	Peter Sattmann
Jakob Pech, een kroegbaas	Hansjürgen Gerth
Twee bodes	Ignaz Kirchner, Gerd Voss
De keizerraad en de rechters van de geheime rechtspraak	Hansjürgen Gerth, Ignaz Kirchner, Bert Oberdorfer, Martin Schwab, Gerd Voss
Drie heren van Thurneck	Peter Sattmann, Bert Oberdorfer, Martin Schwab
Kunigundes oude tante	Ignaz Kirchner, Gerd Voss
Een nachtwaker	Martin Schwab

<i>Inspecient</i>	Iwan Burkhardt
<i>Souffleuse</i>	Christa Hummel
<i>Techniek</i>	Roland Karasek
<i>Belichting</i>	Kurt Sühs
<i>Grime</i>	Karl Griess
	Karl Heinz Weisselberg
<i>Hoofd van de werkplaats</i>	Nikola Dragnic
<i>Hoofd atelier</i>	Friedrich Kettner
<i>Moritatendoeken</i>	ontwerp: Achim Freyer schilder: Zarko Radic
<i>Assistente</i>	Karin Seydtle
<i>Muziek</i>	Gunnar Pfeiffer, Fritz Franken Walter Schirra, Hansjörg Stuerrel

Het stuk speelt zich af in Schwaben

Das Käthchen von Heilbronn

De encenering van 'Das Käthchen von Heilbronn' toont Kleists droom van de utopie van de liefde, van het verlangen van de geliefden. In de wereld van ridders, door Kleist nogal ironies gebruikt, lag de aanleiding voor de komedianteske en circusachtige aanpak van de voorstelling. Dit dan in tegenstelling tot de liefdesgeschiedenis tussen Käthchen en graaf Vom Strahl die met grote tederheid en diep gevoel Kleists belangrijkste thema laat zien waarin naar voren komt dat droom en werkelijkheid niet te verenigen zijn. Het is een van de eerste voorstellingen van het Stuttgarter Staatstheater, waarin de onkonventionele aanpak van de Duitse klassieken naar voren kwam.

'Das Käthchen von Heilbronn oder Die Feuerprobe' een groot historisch ridderspel, ging op 14 november 1975 in Stuttgart in première. Na intussen meer dan tachtig voorstellingen in Stuttgart zelf gegeven te hebben speelde het Staatstheater dit stuk in 1976 op het Theatertreffen in Berlijn, in de Wiener Festwochen 1976, in de Züricher Juni-Festspielen (1977), op het Edinburgh Festival (1977), bij de Europalia in Brussel (1977) en in Warschau (1979) als ook in verschillende steden van de Bondsrepubliek.

Inhoud

Veemgericht: De vader van Käthchen klaagt Graaf Wetter vom Strahl aan vanwege het verleiden van zijn dochter. De Graaf bestrijdt dit en vertelt dat Käthchen hem tegen zijn wil gevolgd is.

Käthchen wordt door het veemgericht en door de Graaf ondervraagd. Beider onschuld wordt bewezen. Graaf vom Strahl laat haar beloven hem niet meer te volgen en naar Heilbronn terug te keren. Käthchen valt in katzwijn.

Graaf vom Strahl betreurt het verlies van Käthchen, die hij vanwege hun standverschil niet kan trouwen.

Ridders van Graaf vom Strahl verklaren de oorlog. Kunigunde von Thurneck vordert een stuk land terug.

Twee ridders hebben Kunigunde von Thurneck ontvoerd. Zij wordt door haar vijand, Graaf vom Strahl, bevrijd.

Kunigunde herkent haar redder. Hij neemt haar mee naar zijn kasteel.

Brigitte, een oude gediensstige van de Graaf, vertelt de droom van Graaf vom Strahl: hij zal een keizersdochter trouwen. Kunigunde meent dat zij die dochter is.

Kunigunde schenkt hem het omstreden stuk land. Vom Strahl vraagt om haar hand.

Käthchens vader en Gottfried, haar verloofde, begeleiden Käthchen naar het klooster. Zij bedenkt zich en gaat tenslotte niet.

Rijngraaf vom Stein, voormalig bondgenoot van Kunigunde in de strijd en teleurgesteld minnaar, zint op wraak als hem ter ore komt dat Kunigunde en Wetter vom Strahl van plan zijn in het huwelijk te treden. De Rijngraaf stuurt twee bodes uit: de een naar abt Hatto, de ander naar een bevriende verrader in de Strahlburcht. De brieven worden verwisseld.

Käthchen komt met een der brieven, die de abt van het klooster haar heeft meegegeven om de Graaf te waarschuwen, aan op de Strahlburcht. Graaf Wetter probeert haar met een zweep te verdrijven, maar zijn dienaar Gottschalk helpt Käthchen. Haar waarschuwing komt echter te laat: het slot staat reeds in vuur en vlam.

Kunigunde kan uit het brandende slot ontkomen. Zij verlangt van de Graaf dat hij een portret en een koker, die zij in het slot moest achterlaten, voor haar gaat halen. De koker bevat de schenkingsoorkonde. Käthchen stort zich nu in de vuurzee om het portret te halen. Zij doorstaat de vuurproef, doordat ze door een cherubijn gered wordt.

Graaf vom Strahl vervolgt zijn vijanden over bergen en dalen, bruggen en watervallen. Käthchen volgt hem weer.

Graaf vom Strahl ondervraagt Käthchen, die onder een vlier ligt te slapen en ervaart dat zijn droom gelijk is aan de hare. Käthchen wordt op het slot opgenomen.

Käthchen ontdekt bij het baden dat Kunigunde von Thurneck een kunstmatig samengesteld monster is. Kunigunde besluit Käthchen te vergifigen.

De strijd tussen Käthchens vader en de Graaf wordt voor de keizer op de Rijksdag te Worms verder uitgevochten. Graaf vom Strahl beweert dat Käthchen een kind van de keizer is, zoals zijn droom hem voorspelde. Het komt tot een beslissende tweekamp tussen de vader en de Graaf. De Graaf wint het gevecht.

De keizer herinnert zich een reis naar Heilbronn, maar bovenal herinnert hij zich de moeder van Käthchen die hij toen heeft leren kennen. Käthchen is zijn dochter.

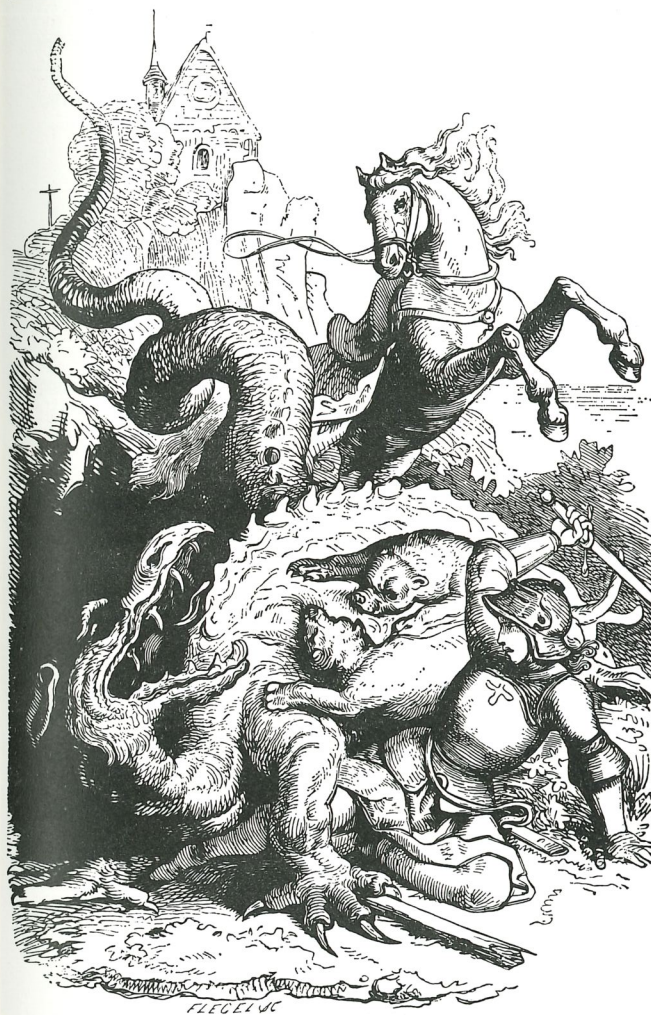
Graaf vom Strahl herkent het monster Kunigunde von Thurneck.

Käthchen, die in de bergen in veiligheid gebracht is voor de gifmengster Kunigunde, wordt door de keizer uitgeroepen tot zijn legale dochter Katharina von Schwaben. Graaf vom Strahl verklaart haar zijn liefde. Käthchen, wier droom nu werkelijkheid wordt, begrijpt hem niet.

Bruiloft van de Graaf met Käthchen. Käthchen valt flauw. Alle figuren op het toneel dansen in melancholische reien de bruiloftsdans. Zij dragen maskers; alleen Käthchen laat ons nog haar ware dromende gelaat zien.

Uit het sprookjesboek, dat als vaste bijlage bij het programma hoorde.

Es war einmal ein armer Mann, der hatte so viele Kinder, als Löcher sind im Sieb, und hatte alle Leute in seinem Dorfe schon zu Gevatter gehabt; als ihm nun wieder ein Söhnlein geboren wurde, setzte er sich an die Landstraße, um den ersten besten zu Gevatter zu bitten. Da kam ein alter Mann in einem grauen Mantel die Straße, den bat er, und der tat es auch gern, ging mit und half den Knaben taufen. Der alte Mann aber schenkte dem Armen eine Kuh mit einem Kalb; das war an demselben Tage wie der Knabe zur Welt gekommen, und hatte vorn an der Stirne einen goldnen Stern und sollte dem Kleinen gehören. Als der Junge größer war, da war das Rind zu einem mächtigen Stier geworden; mit dem ging er jeden

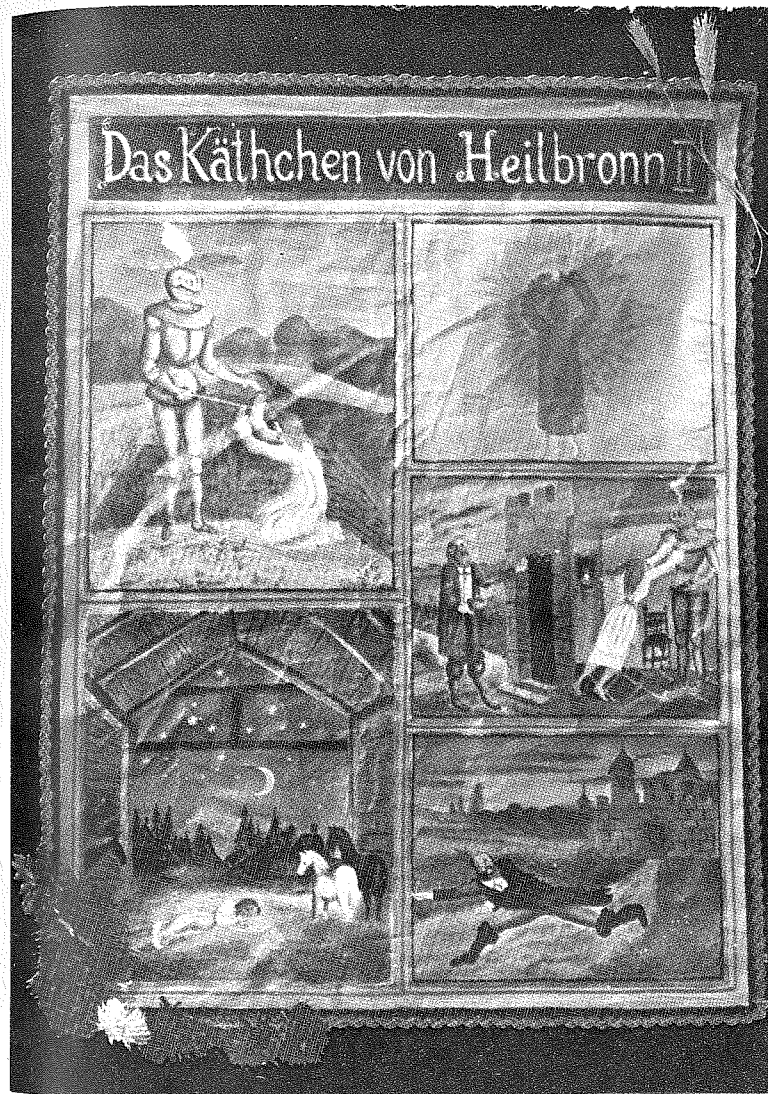
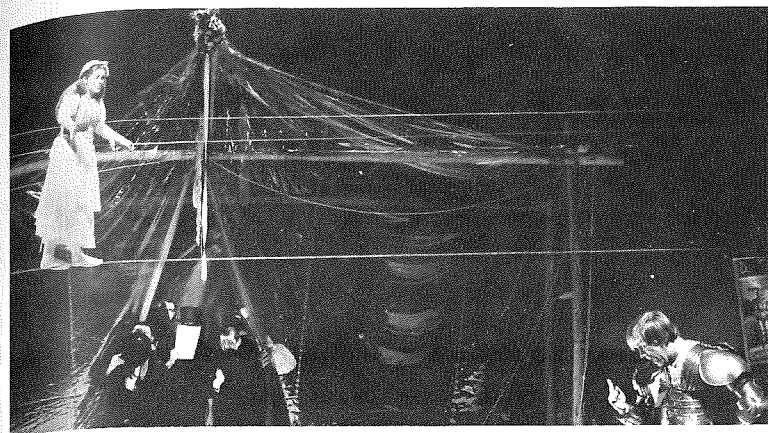

Illustratie uit het sprookjesboek.

Tag auf die Weide. So ging es jeden Tag, bis der Junge zwanzig Jahre alt war. Da sprach der Stier eines Tages zu ihm: 'Jetzt setze dich mir zwischen die Hörner, und ich trage dich zum König; dann verlange von ihm ein sieben Ellen langes eisernes Schwert und sage, du wollest seine Tochter erlösen!'

Bald waren sie an der Königsburg: der Hirte stieg ab, ging vor den König und sagte, warum er gekommen sei. Der gab ihm gern das verlangte Schwert; aber er hatte keine große Hoffnung, seine Tochter wiederzusehen. Denn es hatte sie ein zwölfhäuptiger Drache entführt, und der wohnte weit weg. Niemand konnte dahin kommen; denn es war auf dem Wege dahin ein hohes, unübersteigliches Gebirge, und dann kam ein weites, stürmisches Meer, und dahinter wohnte der Drache in einer Flammenburg. Als der Hirte das Schwert hatte, setzte er sich dem Stier zwischen die Hörner, und im Nu waren sie vor dem Großen Gebirge. Der Stier sprach: 'Warte nur einen Augenblick!' und setzte den Knaben zu Boden. Kaum war das geschehen, so nahm er einen Anlauf und schob mit seinen gewaltigen Hörnern das ganze Gebirge auf die Seite, und sie konnten weiterziehen.

Bald waren sie am Meere angelangt. 'Warte nur einen Augenblick', sprach der Stier, 'und halte dich an meinen Hörnern.' Da neigte er den Kopf zum Wasser und soff und soff das ganze Meer aus, also, daß sie trocknen Fußes wie auf einer Wiese weiterzogen. Nun waren sie bald an der Flammenburg. Aber da kam ihnen schon von Weitem solche Glut entgegen, daß der Knabe es nicht mehr aushalten konnte. 'Halte!' rief er dem Stiere zu. 'Nicht weiter, sonst müssen wir verbrennen.' Der Stier aber lief ganz nahe und spie auf einmal das Meer, das er getrunken hatte, in die Flammen, da verlöschten sie gleich, und es gab einen mächtigen Qualm, von dem der ganze Himmel gleich mit Wolken bedeckt wurde. Aber nun stürzte aus dem fürchterlichen Dampfe der zwölfhäuptige Drache voll Wut hervor. 'Nun kommst du dran!' sprach der Stier zu seinem Herrn. 'Sieh zu, daß du auf einmal dem Ungeheuer alle Häupter abschlägst!' Der nahm alle seine Kraft zusammen, faßte das gewaltige Schwert in beide Hände und versetzte dem Ungeheuer einen so geschwinden Schlag, daß all Häupter herunterflogen. Aber nun schlug und ringelte sich das Tier auf der Erde, daß sie erzitterte. Da nahm der Stier den Drachenrumpf auf seine Hörner und schleuderte ihn nach den Wolken, so daß keine Spur mehr von ihm zu sehen war. Dann sprach er zum Knaben: 'Mein Dienst ist nun zu Ende. Geh jetzt ins Schloß; da findest du die Königstochter, führe sie heim zu ihrem Vater!' Damit rannte er fort auf die Himmelswiese, und der Knabe sah ihn nicht wieder. Der Junge aber fand die Königstochter drinnen, und sie freute sich sehr, daß sie von dem garstigen Drachen erlöst war. Sie fuhren nun zu ihrem Vater, hielten Hochzeit, und es war große Freude im ganzen Königreiche.

Boven: Scène uit 'Das Käthchen von Heilbronn'.
Onder: Een van de Moritatendoeken.

6, 7 juni Amsterdam, Centrum Bellevue,
20.30 uur

Ella (Theaterstück)

**Herbert
Achternbusch**

Regie Herbert Achternbusch
Decor Ilona Freyer
Regieassistent Gerhard Weber
Decorassistent Jakob Niedermeier

Ella als zoon Joseph Bierbichler
Ella als moeder Karin Schlemmer

Souffleuse Margot Bauer
Techniek Roland Karasek
Belichting Oswald Diehl
Grime Karlheinz Weisselberg/
Karl Gries/Sonja Rödel
Geluid Burkhard Spiess
Hoofd werkplaats Nikola Dragnic
Hoofd atelier Friedrich Kettner
Assistente Karin Seydtle

Er is geen pauze

Ella

Het Württembergische Staatstheater Stuttgart presenteert het eerste toneelstuk van de schrijver en cineast Herbert Achternbusch, 'Ella'. Tot dusver heeft de in 1938 te München geboren, en in Buchendorf bij München wonende auteur verscheidene verhalen en romans gepubliceerd — onder andere 'Die Alexanderschlacht', 'Der Tag wird kommen', 'Die Stunde des Todes' en 'Land in Sicht' — verder produceerde hij enige films. Op voorstel van Claus Peymann heeft Achternbusch het stuk 'Ella' (twee rollen) — een 'kleine tragedie met verborgen komische accenten' — geschreven en ook zelf geregisseerd. Het decorontwerp is van Ilona Freyer. Deze, in de ondertitel ook wel veelbetekenend 'Theaterstück' genoemde komische tragedie schildert het leven van een vrouw (gespeeld door Karin Schlemmer), die de auteur zelf omschrijft als: 'een gezicht dat men in de modder gedrukt heeft'. Het levensverhaal van deze Ella wordt door haar zoon gespeeld. Voor de rol van de zoon heeft Achternbusch de Beierse acteur Joseph Bierbichler meegebracht, die reeds aan al zijn films heeft meegewerkt. Zoals bij iedere echte tragedie is ook bij deze tragedie

Boven: Ella op tien-jarige leeftijd (links).
Onder: Scène uit 'Ella'.

een koor aanwezig op het toneel. Achternbusch' koor bestaat uit zeven kippen.

'We hebben het zo opgezet dat ook het komische van het verhaal eruit komt; de mensen moeten lachen, maar ook door de inhoud worden vergiftigd, zodanig dat ze het afschuwelijke slechts onbewust opmerken. Het bevat mij, altijd op het randje van het komische te blijven, en dan ontstaat er opeens een irrationeel gelach'. (Herbert Achternbusch).

Autobiografische poging, die bij 'Ella' past.

Herbert Achternbusch

Ik ben opgegroeid zonder elektrisch licht. Op een zondag, zoals deze, zit mijn vader in zijn hut en kijkt naar de grauwe sneeuw, in zijn tandeloze mond hangt een apparaat, dat iets weg heeft van een pijp. In de haard knettert het hout van de naaldbomen die hij in de zomer in het bos heeft uitgegraven, tenminste wanneer het arbeidsbureau hem niet op karwei stuurde. Mijn moeder zal krijsen, zoals toen zij een kind was en zij een mes in haar borst kreeg, dat niemand er uit trok. Voor het middageten zal mijn moeder zuurkool gekookt hebben zoals altijd zonder smaak, want zonder vlees. Toen ik nog bij haar was, brandde iedere pudding aan. Nooit meer wil ik haar vettige haren zien.

Mijn vader zag Rosa graag. Huiverend heeft ze zich wat op de hals gehaald op de brug, maar voordat ze hieraan toegaf en moest sterven, is nog snel haar kinderdroom in vervulling gegaan, namelijk in een pastorie de vloeren schrobben. Toen ze nog in de levensmiddelenzaak werkte, nam zij om mijn vader een plezier te doen, pijptabak in de bestelling op. Dit was het. Het geluk van mijn moeder stond nooit ter discussie.

Toen ik niet meer groeide, kreeg ik de bijnaam eenmeterhoog. Mijn vader zal vergeten zijn waarom vijf gendarmes hem eens sloegen: hij had mij meegenomen naar het bos, zich ingegraven en mij 's avonds vergeten, omdat ik onder een denneboom sliep toen hij zijn gereedschap verzamelde en naar huis ging. Die zal wel terechtkomen, zei hij tegen zijn vrouw. Ik sliep de hele nacht in het bos. De volgende morgen waarschuwde de boer, op wiens grond onze hut stond, de politie. Die kwam en ontkleedde mijn vader in de woonkamer van de boer, om sporen van verweer van de zoon op zijn lichaam te vinden, aan wie zich mijn vader volgens de politie vergrepen had en die hij vervolgens weggemoffeld had. Omdat hij niets zei, sloegen ze hem. De boerenfamilie verdrong zich voor het raam van de keukendeur.

Ik dook weer op en werd door de onderwijzer gefotografeerd. Mannen van de toekomst: gestalten van staal, was zijn devies. Op de foto zag ik er uit als in een droom. Ik wist toen nog niet dat ik mijn hele leven werkend zou doorbrengen zodat ik er niets aan had. Niets kon het halen bij de hulpeloosheid van de takken van onze appelboom in zijn verwardheid. Maar soms moest ik als jongen braken van angst en ik kwam dan tot mezelf bij de haasjes in het

naburige bos. Lief waren ze voor mij als een geliefde, zonder met hun kleine voetjes op mijn tenen te staan. In mijn jeugd groeide alleen nog mijn geslachtsdeel, dat nauwelijks meer voor de buitenwereld te verbergen was. Mijn oren waren vol van het geritsel van lege sigarettapakjes. Heeft mij ooit iemand gevraagd welke verrijking van de maatschappij mij ter harte zou gaan? Het leek wel op de kracht van het staal dat in mij zat moest buigen. Ik moest me krommen om voor de krommingen in mijn lichaam plaats te maken. Mijn hoofd begreep dat niet. Het hoofd is een vreemde voor zijn lichaam. Een wil is er altijd en waar men jou heenbuigt is ook wat, want we zijn nog niet gevormd bij onze geboorte. Ik werd in de drek gedrukt en dreigde drek te worden. Ik werd dom gehouden zodat ik in de drek terecht zou komen. Ik kwam van het platteland naar de stad en nam ieder werk aan. München maakte mij nog kleiner. Bij de Stachus moe, op het Lenbachplein moedeloos en voor de Wittelsbacher fontein machteloos. Ik sloop voorbij de Maxburcht en leek in de Briennerstraat te verdwalen. Door banken vijandig bejegend. Voorbij de op mij met hoogmoed neerblickende kerken, voorbij de

Auf der Bühne ist ein Käfig.
Ein Hühnerstall, den vorne ein Ma-
schendraht abschließt. Im Hintergrund
hocken auf Stangen weiße Hebriden.
Auf der rechten Seite ist längs ein
Bett. Im Mittelfeld ein Tisch hinter
dem Josef steht. Auf dem Tisch tickt
blechern ein billiger großer Wecker.
Kaffeebüchsen, eine elektrische Kaffee-
mühle, eine Kanne und eine große Pas-
se. Ein Kocher mit einem Topf voll
Wasser. Eine mit einem deutlichen Gift-
etikett versehene Büchse. Im Vordergrund
sitzt eine Stufe tiefer und im Schat-
ten Ella ~~schaut in einen Fern-
seher mit Tagesprogramm. Außerhalb des
Käfigs ist kein Licht.~~
Josef ist der Sohn. Er trägt eine selbst-
gemachte Perücke aus Hühnerfedern und
trägt eine Kleiderschürze. Er läßt keine
Zweifel, daß er die Mutter ist. Er hantiert
andauernd mit dem Kaffe Zubehör. Den ferti-
gen Kaffee bietet er sich, Ella und dem
Publikum an. Zum Schluß trinkt er einen
Würfelzucker mit Zyankali und rührt und
rührt, trinkt, fällt ~~um~~ polternd um. Das
scheucht Ella auf, die beim Anblick des
Toten zusammensinkt, schreit und sich schrei-
end die Kleiderschürze zerreißt und nackt
in dem Käfig herumrennt bis das Licht
ausgeht. Ella ist die Mutter.

mij bespottende winkels in de Theatinerstraat, ongestraft, als door een wonder, werd ik niet aangesproken, hoewel ik ernaar verlangde, gekwetst, beeldde ik me in dat ik op het trottoir geduld werd, totdat toch blikken me troffen en ik me gedwongen voelde op de straat te gaan lopen, midden op de straat, omdat ik niet wist waarheen, maar ook niet overreden wilde worden.

Met m'n hand in m'n broekzak hield ik het uurloon vast. Ik moest het geld niet in een kroeg uitgeven. Mijn geld riep niet: 'laat mij eruit'. Als ik eens bij de slagersoom worst voor 2 broodjes haalde? Wanneer ik sowieso geen dorst had? Ik kon in die warmte met winterschoenen tevreden zijn. Mijn broek hield het langer uit. Door dit overwicht zonderde ik me af. Ik vond het een voordeel dat het mensdom in de Dienerstraat me niet kende. Ik werd daardoor een recht gewaar, dat ik met de pijnlijke knokkels van een arbeider de loop der tijd niet meebepaalde, ofschoon ik nog niet wist waarop ik recht had. Redde deze druilerige openheid me niet tenminste van thuis? Als ik maar niet in bed hoefde te liggen en dan niet weten aan welk meisje te denken bij het onaneren. Of alleen drinken en op een onzeker einde van de wereld willen wachten.

Ik had niet eens zoveel opvoeding genoten dat ik een meisje kon versieren wanneer zij voor mij haar kont in haar broek spande. Daarom kneep ik ertussen uit van de Türkenstraat naar de bioscoop, want ik wilde ook leven. 1327 keer ben ik in de bioscoop geweest en bij lange na niet zo vaak bij vrouwen geslaperen. Alle vrouwen met wie je slaapt, worden sowieso het voorspel van iets wat nog nooit is voorgekomen. Van vrouwen merk je later niets meer dan de verandering die ze in jou teweeg hebben gebracht: het snelle verouderen. Blindelings naar films gegaan, waarvoor ik te dom zou zijn, zou ik de recensies gelezen hebben die een of andere slimmerik uit zijn pen heeft gewurmd, kwam ik bij films terecht die ik anders nooit gezien zou hebben. 'Das Schweigen' van Ingmar Bergman is bijvoorbeeld door een perscampagne voor altijd voor mij verloren gegaan. Wie stelt mij schadeloos voor dit verlies? In de bioscoop wil ik kijken en niet denken. Ik wil mezelf voelen. Een bioscoop waar ik met mijn gevoelswereld niet terecht kan, die hoeft voor mij niet. Ik eis van de bioscoop een rechtsgevoel terug. Voor mijn lijfsbehoud was de bioscoop altijd noodzakelijk. Te veel is in mijn dromen vervlogen. Vluchtelingenproblemen begreep ik pas door 'Casablanca' van Michael Curtiz. Pas na Reinhard Hauff's 'Die Verrohung des Franz Blum', kon ik de verontrustende nabijheid van gevangenis van mij afzetten. Ik moest het meeste op het witte doek zien, omdat ik niet zoveel tijd had om te slapen, dat alle angsten die mij overdag overvielen, er 's nachts in mijn dromen weer uitgewerkt konden worden. Nadat ik de lange passen van de geslaperen Groucho Marx had bekeken, kwam ik weer een zin van mijn leven op het spoor, reed na de bioscoop terstond met lijn 21 naar huis naar Ramersdorf en oefende me in het schrijven. De taal werd mijn zondebok.

Citaat uit: 'Die Stunde des Todes'.

8 juni Den Haag, Koninklijke
Schouwburg, 20.15 uur
11 juni Rotterdam, Rotterdamse
Schouwburg, 20.15 uur

Die Wildente (Vildanden)

Henrik Ibsen

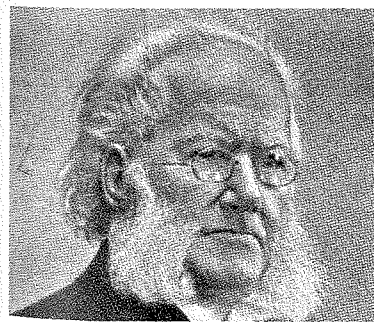
Regie Alfred Kirchner
Regieassistent Jacob Schmidt/Katharina Hill
Decor Jacob Niedermeier
Kostuums Karin Seydtle
Dramaturgie Hermann Beil

Werle Waldemar Schütz
Gregers Volker Spahr
De oude Ekdal Traugott Buhre
Hjalmar Peter Brombacher
Gina Barbara Nüsse
Hedwig Therese Affolter
Mevrouw Sörby Heidemarie Rohweder
Relling Wolfgang Höper
Molvik Peter Sattmann
Gråberg Frans Steinmüller
Pettersen Branko Samarovski
Kamerdiensnaars Ludwig Anschutz, Martin Schwab, Hansjürgen Gerdt

Souffleuse Margot Bauer
Techniek Roland Karasek
Belichting Kurt Sühs
Geluid Friedrich Seckler

Grime Sonja Rödel/Karlheinz
Weisselberg

Hoofd werkplaats Nicola Dragnic
Hoofd atelier Bettina Weise

Henrik Ibsen

Die Wildente

'De Wilde Eend' is het negentiende stuk van Henrik Ibsen (1828-1906). Het werd in 1883 ontworpen en in 1884 in Rome en Gossensass/Tirol geschreven. Op 11 november 1884 verscheen het in Kopenhagen in een oplage van 8000 exemplaren die in vier dagen uitverkocht was. De première vond (zoals meestal met zijn stukken) plaats in Bergen (1885). Binnen een maand werd het stuk ook in Helsinki, Stockholm, Kopenhagen en Christiania opgevoerd. Hedwig werd in Kopenhagen gespeeld door de ongeveer veertigjarige 'ingénue' van het ensemble. In Stockholm was hiervoor een leerlinge van de toneelschool uitgekozen. Deze opvoering baarde enorm opzien door haar buitengewoon grote realisme: de geschilderde decors hadden echte deurklinken en op het toneel stond een echte commode. De Duitse première van 'Die Wildente' was in 1888 in Berlijn.

De Stuttgarter inscenering van Alfred Kirchner ziet bewust af van een atmosferisch liefdevol naturalisme met kamerpalmen en kanten kleedjes. De gevoelens en houdingen van de mensen, de zeer strakke familie verhoudingen, worden letterlijk kaal en zonder enige versiering op het toneel gebracht. De salons en dakkamers van de Werles en Ekdals — dat is hun wereld, dat is hun 'toneel'. Daarom is nu juist het open, kale toneel het speelveld voor de wrede humor van deze burgerlijke catastrofe in het huis van Werle en Ekdal. De opvoering wil duidelijk partij trekken voor de veertienjarige Hedwig, die een sterk ontwikkeld gevoelsleven heeft en wier tragedie onontkoombaar is in een volwassen wereld die haar niet begrijpt. Therese Affolter, die Hedwig speelt, heeft als haar eerste rol aan het Stuttgarter Staatstheater Wendla gespeeld in 'Frühlings Erwachen', dat ook door Kirchner geregisseerd werd. Het stuk van Ibsen leek voor Kirchner en acteurs een omkering van het Wedekind-stuk: Volwassenen kijken neer op een kind, op het slagveld rond de huiselijke haard gaat dit kind ten onder, omdat de monsterachtige en onbegrip uitstralende blik der volwassenen het doodt.

Ibsen's vernuftige gebruik van metaforen van de 'Wilde Eend' en zijn overduidelijk geconstrueerd misdaadverhaal worden bijzaak in een kindertragedie, die zeker te voorkomen was geweest.

Boven: Ibsen's huis in Gossensass (Der Wielandhof).
Onder: De dichter voor zijn gedenkteken bij het Nationaal Theater in Christiania.

10 juni Amsterdam, Stadsschouwburg,
20.15 uur
12 juni Rotterdam, Rotterdamse
Schouwburg, 20.15 uur

Iphigenie auf Tauris

Ein Schauspiel

Johann Wolfgang von Goethe

Regie Claus Peymann
Decor en kostuums Ilona Freyer
Regieassistente Katharina Hill
Decor en kostuum assistent Inge Heer
Dramaturgie Vera Sturm

Iphigenie Kirsten Dene
Thoas, koning der Tauriers Branko Samarovski
Orestes Martin Schwab
Pylades Gert Voss
Arkas Traugott Buhre

Souffleuse Cornelia Taubhorn
Inspecient Ulrich Bode
Techniek Roland Karasek
Belichting Kurt Sühs
Geluid Burkhard Spiess
Friedrich Seckler
Roland Friesch

Grime Karl Griess
Karl Heinz Weisselberg

Hoofd werkplaats Nikola Dragnic
Hoofd atelier Friedrich Kettner
Assistente Karin Sytdle

pauze na het 3e bedrijf

Iphigenie auf Tauris

Dit toneelstuk van Goethe, dat geldt als een der volmaakste en meest harmonische kunstwerken, toont de onvolmaaktheid van het menselijk handelen, de wanklanken en beschouwingen op weg naar de menselijkheid.

Niet de zogenaamd menselijke houding van Iphigenie heeft onze eerste interesse, maar de moeite die Iphigenie heeft om met leugens, bedrog en haat om te gaan, of die nu veroorzaakt worden door haar vijandige omgeving of door haar eigen broer, en hoe ze in het omgaan met dit geweld een zware arbeid volbrengt op de weg naar menselijkheid.

Het Württembergische Staatstheater ziet er de geschiedenis van de mensheid zelf in: het door vloeken geteisterde geslacht der Tantaliden, altijd in oorlog, moord en bedrog verwickeld. Een stuk dat zich met geweld bezig houdt, dat een emancipatorische stap in deze kringloop van gewelddaden laat zien: de twijfel aan de goden, aan de afhankelijkheid van de hogere goden, de kracht van Iphigenie. Haar voortdurende ijver voor menselijke verhoudingen genezen Orestes, haar broer, van zijn waan.

Het einde van Goethe's stuk schijnt ons onduidelijk. De terugkeer naar Griekenland met Orestes en zijn vriend Pylades, het verlaten van het eiland, de teleurstelling voor Thoas, dat alles werpt nieuwe vragen op, nieuwe conflicten voor Iphigenie. De vraag naar menselijkheid is niet zo eenvoudig te beantwoorden. Men kan die slechts benaderen.

Goethe een gewild model in 1779.

15. August

Wer ist Iphigenie bei uns, für uns?
Was ist unser Griechenland?
Was nennt man eigentlich barbarisch?

Wahrscheinlich wird die Arbeit an Iphigenie ein ganz persönlicher Vorgang für alle Beteiligten; nur abschließen darf er sich nicht, in der Auseinandersetzung mit den Zuständen und Konflikten der Personen im Stück und unseren eigenen.

Wir machen uns auf die Suche nach dem konkreten Einstieg in das Stück, bisher haben wir ja nur darüber gesprochen, was uns alles interessiert, stört, bewegt an den Figuren und ihren Situationen, jetzt geht es um Punkte, die man vermitteln muß.

Oktober

Immer wieder beginnen wir morgens mit Debatten über die politische Situation, über Gewalt, Terror, Vernunft. Die Schauspieler haben immer mehr das Gefühl, daß die Arbeit an Iphigenie, eine Möglichkeit ist, für sie eine Möglichkeit, sich mit dieser aktuellen Wirklichkeit auseinanderzusetzen, etwas zur Debatte beizutragen, an gesellschaftlicher Problematik teilzunehmen.

Uit het produktie dagboek van de regie-assistente.

Geschiedenis van het Iphigenia verhaal.

8e en 7e eeuw v. Chr.

In de 'Cypriën' een epos over de Trojaanse sagen verschijnt het Iphigenia-thema voor het eerst.

± 500 v. Chr.

Van Aischylos stamt de oudste dramatische verwerking van het motief. In de 'Agamemnon', eerste deel van de Oresteia-cyclus. Er bestaat nog een fragment dat op een Iphigenia-drama van zijn hand wijst.

416 v. Chr.

Euripides: Iphigenia in Tauris. In deze omstreeks 412 opgevoerde tragedie komen verschillende mythologische en religieuze lijnen samen. Naast het verhaal van Tauris werd in de antieke wereld ook reeds het gebeuren in Aulis waar het offeren van Iphigenia plaatsvond en het bijeenbrengen van de drie familieleden in Delphi als onderwerp voor een toneelstuk genomen.

Een hernieuwde belangstelling voor dit thema blijkt in de 16e en 17e eeuw in Frankrijk, waarbij in de drama's en opera's vooral het liefdesmotief en het vriendschapsmotief op de voorgrond treden.

1674

Jean Racine: Dramafragment 'Iphigenie en Tauride'

1697

La Grange Chancel: Drama 'Orestes et Pylades ou Iphigenie en Tauride'.

Späth: Peymann nicht mehr tragbar

STUTTGART (dpa). Der Schauspielregisseur der Württembergischen Staatstheater in Stuttgart, Claus Peymann, ist nach Auffassung der CDU-Landtagsfraktion vorzeitig Leihar Späth auf seinem Posten nicht länger tragbar.

Fortsetzung von Seite 1: Peymann

Filbinger für Trennungstrich

Peymann: Spende für humanitären Anlaß

„Nicht 3000, sondern 100 Mark“ – Geld für Zahnbehandlung der BM-Häftlinge verteidigt

Jagdscenen aus Stuttgart

Bilz-Interview

AZ sprach mit Friedrich Zimmermann von der CSU

„Das Umfeld muß jetzt eliminiert werden“

Frankfurter Allgemeine Zeitung

Stuttgarter Stürme

Gegen Gewalt
Erklärung von Claus Peymann

DER Ausschluß

CDU-Fraktion: Peymann untragbar

Scharfer Konflikt im Verwaltungsrat des Staatstheaters zu erwarten

Christlich, christlich!

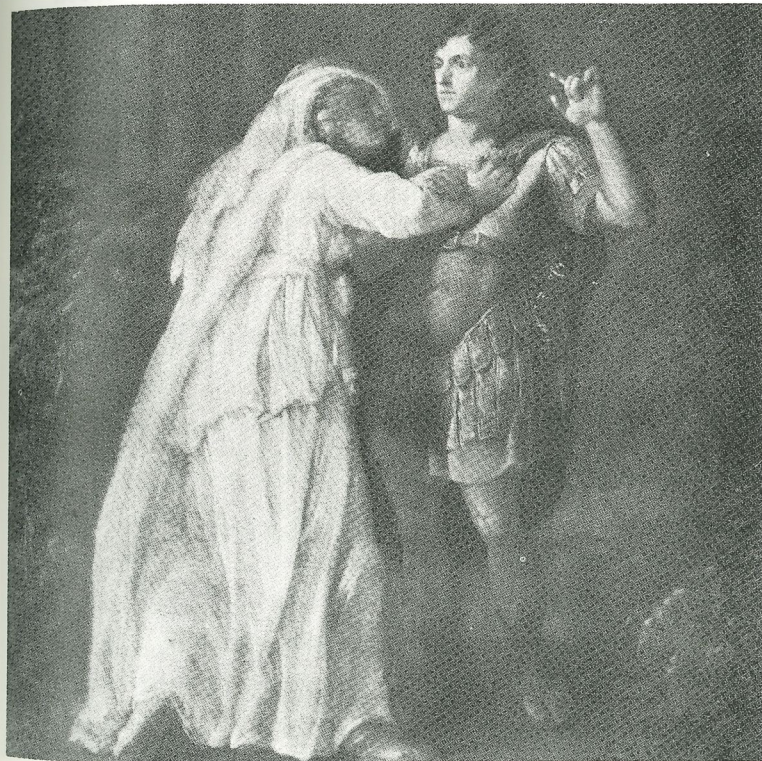
Auge um Auge, Zahn um Zahn! Herr Peymann scheint dieses biblische Schlagwort für nicht vereinbar mit unseren demokratischen Grundsätzen zu halten. Wir gefeiert! Dieses Motto wird immer mehr zum beherrschenden Element in unserem Staat.

23.9.77

Sympathisant Peymann

SPD: Peymann instinktivlos
CDU-Landtagsfraktion einstimmig für Entlassung

Polizei fordert Theaterboykott

Oder: Goethe als Orestes, Corona Schröder als Iphigenie (1779).

1704

'Iphigénie en Tauride', opera van Henri Desmarests en André Crampo met een libretto van Joseph François Graaf van Vancy. Ook in de Italiaanse opera wordt deze stof gebruikt door o.a. Scarlatti (1713) Orlandini (1719) Vinci (1725) en Jommelli (1751). De klassistische stromingen in de 18e eeuw benadrukten steeds meer de ethische thematiek.

1737

'Die Geschwistern in Taurien' Drama van Johann Elias Schlegel, nadien omgewerkt tot 'Orestes en Pylades'.

1779

'Iphigénie en Tauride', muziekdrama van Christoph Willibald Gluck. Goethes 'Iphigénie auf Tauris'.

1779

Tussen 14 februari en 28 maart ontstaat de eerste op schrift gestelde volledige versie van Goethes 'Iphigénie' in proza (eerste druk 1854 uitgegeven door Heinrich Düntzer). 6 april vindt de première plaats in het amateurtheater, in het huis van Hauptmann in Weimar. Spelers: Corona Schröter als Iphigénie, Goethe als Orestes, Prins Konstantin (later ook Hertog Karl August) als Pylades.

1780

Behalve een herschrijving in vrije jamben werd de tweede versie niet wezenlijk veranderd (in gedeelten uitgegeven in 1875 in het 'Schwäbischen Museum', volledige eerste druk in 1883, uitgegeven door Jakob Baechtold).

1781

Van april - november, bewerking van verschillende delen tot een derde versie in proza (eerste druk 1839 uitgegeven door Adolf Stahr).

1786

Tijdens de zomer, begin van de bewerking tot een versie in poëzie. Goethe neemt het manuscript mee op zijn reis naar Italië.

1787

De in januari in Rome afgemaakte vierde versie wordt naar Herder gestuurd, met het verzoek eventuele oneffenheden weg te werken. De eerste druk verschijnt bij Göschen in Leipzig in het kader van de 'Schriften' (1787 in verschillende oplagen).

1800

Première van de Italiaanse 'Iphigénie' op 7 januari 1800 in Wenen, in opdracht van keizer Franz II.

1802

Volgende opvoering op 15 mei 1802 in Weimar o.l.v. Schiller. Goethe die toen nogal sceptisch tegenover zijn werk stond, had de bewerking voor een (niet bewaarde) toneelversie, onbepakt aan zijn vriend overgelaten.

19e/20e eeuw

De thematiek werd in de 19e eeuw door epigonen vaak nagedicht. In de 20e eeuw sloot Gerhart Hauptmann met zijn Atriden-Tetralogie aan bij het ontwerp door Goethe van een 'Iphigénie in Delphi'. Over het leven van Orestes componeerde Ernst Krenek in 1929 een opera.

9 juni Amsterdam, Stadsschouwburg,
20.15 uur

Die Gerechten (Les Justes)

Albert Camus

Vertaling Guido G. Meister

Regie Claus Peymann

Regiemedewerker Gerhard Weber

Decor en kostuums Ilona Freyer

Decorassistente Annette Ganders

Dramaturgie Vera Sturm/Hermann Beil

Dora Duljebow Kirsten Dene

Grootvorstin Eleonore Zetzsche

Iwan Kalijajew Peter Brombacher

Stepan Fjodorow Manfred Zapatka

Boris Annenkov Martin Lüttge

Alexis Woinow Martin Schwab

Skuratow Gert Voss

Foka Gerd Kunath

Cipier Helmut Kraemer

Inspecient Iwan Barkhardt

Souffleuse Christa Hummel

Techniek Roland Karasek

Belichting Kurt Sühs

Geluid Friedrich Seckler

Roland Friesch

Grime Karl Griess

Karl Heinz Weisselberg

Albert Camus

Die Gerechten (Les Justes)

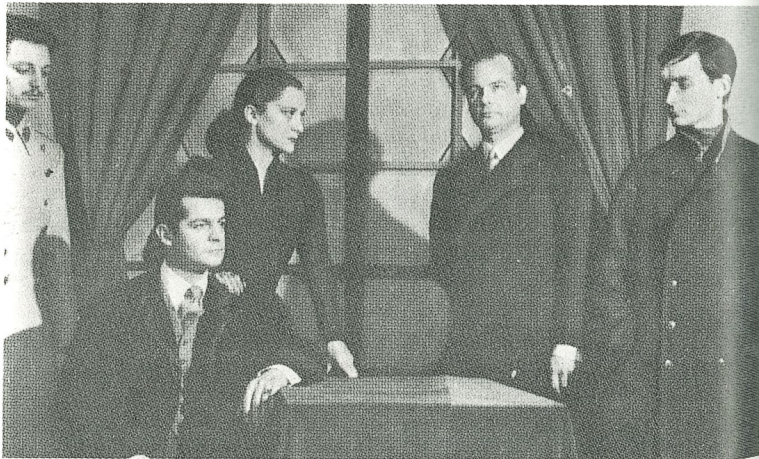
Camus' stuk, dat in 1949 in première ging en zich baseert op historische gebeurtenissen, laat de discussie zien in een groep jonge Russische sociaal-revolutionairen, voor en na hun aanslag op de Tsaaristische grootvorst Sergej in het jaar 1905.

De opvoering van het Württembergische Staatstheater was een herontdekking van het stuk. Verschillende groepen hebben 'De Rechvaardigen' nadien op het repertoire genomen. Enige opvoeringen werden onder druk van de politieke omstandigheden (herfst 1977) van het programma genomen of tot een later tijdstip uitgesteld. Dat toont aan dat het stuk, dat een beetje bekend staat als een ideeën drama, in het middelpunt van de belangstelling staat waar het gaat om de vraag of geweld als politiek middel toegestaan is.

Niet sensationeel en behoedzaam neemt het stuk het thema op en komt naar voren als een actuele bijdrage tot de vraag van het terrorisme, beter gezegd: wat bezielt een groep intellectuelen om te besluiten met geweld op politieke en sociale misstanden te antwoorden. Het stuk en de opvoering kunnen en willen geen antwoord geven op de gecompliceerde werkelijkheid van ons land. De doelstelling is echter om het probleem bewust te maken, het gesprek erover te beginnen en het niet te verbergen.

Dat de in Stuttgart vaak gespeelde voorstelling zeer druk werd besproken kwam ook doordat er aan het slot van het stuk een film wordt vertoond waarin een tram rijdt vanaf het theater naar de gevangenis in Stammheim (een voorstad van Stuttgart). Hier zaten toen de bekende anarchisten gevangen en daar vond ook een proces plaats, dat door de hele Bondsrepubliek zeer nauwlettend werd gevolgd.

De film beoogt niet de historische feiten gelijk te stellen met de hedendaagse werkelijkheid, zij poogt slechts een aanduiding te zijn de politieke werkelijkheid onder ogen te zien en daarover een standpunt te bepalen. Vooral als er voor de poorten van de stad een proces plaats vindt dat het politieke bewustzijn van een heel land ter discussie stelt.

*Les Justes in het Théâtre He'bertot.
V.l.n.r.: Jean Pommier, Serge Reggiani, Maria Casarès, Yves Brainville, Michel Bouquet.*

'Ich krieg meine Identität nur, wenn alles identisch ist, mit Menschen und an Menschen, nicht an Problemen.
So müßte ich meine Identität finden können, so, wo alles drin ist, was ich mal theoretisch gemacht hab und was ich für ne praktische Geschichte hab (Eltern, Internat, Uni) und was ich machen werde, 'politisch' arbeiten mit identischen Leuten, mit Leuten, in denen ich identisch bin. Wo Aktion drin ist, Abenteuer, Leben, Lieben, Laufen (nur nicht Gehen), Schlendern, Sommer, gesellschaftliche Mächtigkeit und alles total.'

'... lieber verzichte ich auf Mondfahrt und Mikroskop als auf menschliche Verhältnisse. Aber das Wichtige ist, daß sich das ja nicht auszuschließen braucht. Irgendwo bin ich doch Moralist ...'
'... mich haben sie ins Gefängnis gesteckt ... sie wollen, daß wir aufhören, davon zu reden, daß die Welt viel schöner sein kann. Denn wir Menschen sollen nicht gegeneinander sein, sondern wir wollen alle zusammen sein und schöne Sachen machen: Flugzeugfliegen, Autofahren, Lieben, Sprechen, Malen, Musikmachen, Tanzen ...'
Georg von Rauch

(Uit het programmaboekje van de originele opvoering).

Bölls „Katharina Blum“ in Würzburg abgesetzt

Das Stadttheater Würzburg hat die Inszenierung von Heinrich Bölls „Die verlorene Ehre der Katharina Blum“ vorläufig vom Spielplan abgesetzt. Die Premiere sollte am 9. November stattfinden. Intendant Joachim von Gröling erklärte, das Stück solle in einer „ruhigeren Atmosphäre“ nachgeholt werden, voraussichtlich im Mai nächsten Jahres. Zu einem Diskussionsabend soll dann auch Heinrich Böll eingeladen werden.

Von Gröling betonte, eine Aufführung des Stückes würde Vorurteile gegenüber Böll noch verstärken, da das Stück fehlinterpretiert und mißbraucht werden könne. Der Intendant wies darauf hin, daß sein Entschluß, das Stück abzusetzen, ohne jeglichen Druck gefallen sei. Anstelle der Böll-Dramatisierung wird „Rheinpromenade“ von Karl Otto Mühl in den Spielplan aufgenommen. dpa

Lees ook het HOLLAND FESTIVAL-magazine.
Een leesbaar kunstmagazine en waardevol souvenir.
Alle achtergronden plus agenda van dag tot dag.
In elke kiosk voor f 3,-.

- 11, 12 juni Scheveningen, Theater aan de Haven, 20.30 uur
 13 juni Rotterdam, De Lantaren, 20.30 uur
 14 juni Amsterdam, De Brakke Grond, 20.30 uur
 15 juni Utrecht, Stadsschouwburg (Blauwe Zaal), 20.30 uur
 16 juni Middelburg, Schouwburg (Toneelzaal), 20.00 uur

Laura Dean Dancers and Musicians

- 14 juni Rotterdam, De Lantaren, 20.30 uur
 15 juni Amsterdam, De Brakke Grond, 20.30 uur
 16 juni Utrecht, Stadsschouwburg (Blauwe Zaal), 20.30 uur
 17 juni Scheveningen, Theater aan de Haven, 20.30 uur

Stichting Dansproduktie

Laura Dean Dancers and Musicians

Choreografie Laura Dean
 Dansers Angela Caponigro
 Laura Dean
 Peter Healey
 Monica Solem
 Perry Souchuk
 John Proto
 Musici Paul Epstein
 Michael Levine
 Peter Wetzler
 Belichting en techniek Mark Litvin
 Zakelijke leiding Jane Hughes Paulson

Music (1979)

deel I (11, 13 en 15 juni), deel II (12, 14 en 16 juni)
 Fragment uit een nieuw werk

Choreografie en muziek Laura Dean
 Dansers en zangers Laura Dean - in blauw-groen
 Angela Caponigro - in oranje-geel
 Perry Souchuk - in beige
 Peter Healey - in blauw
 John Proto - in violet
 Monica Solem - in geel
 Musici Peter Wetzler, piano
 Paul Epstein, synthesizer
 Michael Levine, viool

Dance (1976)

Choreografie en muziek Laura Dean
 Dansers en zangers Laura Dean
 Angela Caponigro
 Perry Souchuk
 Peter Healey
 Monica Solem
 John Proto
 Musici Peter Wetzler, autoharp
 Paul Epstein, autoharp

Boven: Laura Dean Dancers en Musicians. Op de voorgrond v.l.n.r. Peter Healey, Laura Dean, Monica Solem. Op de achtergrond v.l.n.r. John Proto, Angela Caponigro, Perry Souchuk.
Onder: Stichting Dansproductie 'Vermiljoen'.

Laura Dean en de Stichting Dansproductie

De optredens van Laura Dean en de Stichting Dansproductie in het kader van het Holland Festival hangen nauw met elkaar samen. De choreografen van Dansproductie en Laura Dean houden zich bezig met één van de nieuwste ontwikkelingen binnen de moderne dans, de zogenaamde minimal dance. Onder minimal dance verstaat men een emotioneel, esthetisch bewegingsspel waarbij voortdurende herhaling van simpele bewegingsthema's met kleine, graduele veranderingen centraal staat. Uiteraard heeft iedere choreograaf binnen de minimal dance zijn eigen stijl; en omdat de term minimal dance door de choreografen als een ongenueanceerd etiket wordt ervaren, maken zij er zelf zelden gebruik van. Minimal dance is geïnspireerd op de minimal music van Amerikaanse componisten als Steve Reich en Philip Glass. In minimal dance en minimal music wordt het materiaal en de processen sterk beperkt. Het effect van deze beperkingen kan zijn: fascinatie, rust, maar soms ook verveling. Naast Laura Dean houden zich in New York met name Lucinda Childs en Andy de Groot met minimal dance bezig; zij hebben beiden met Robert Wilson gewerkt in *Einstein on the Beach*, dat in 1976 ook in Nederland is uitgevoerd. Lucinda Childs heeft daarna regelmatig voorstellingen in Nederland gegeven.

Van de kleine Nederlandse dansgroepen houdt vooral de Stichting Dansproductie zich met minimal dance bezig.

Laura Dean leidt tijdens het Holland Festival een workshop met de dansers van de Stichting Dansproductie. Omdat ze elkaar nooit hebben zien dansen, wordt pas tijdens de workshop besloten of Laura Dean een nieuw stuk met hen zal maken of een bestaand stuk zal instuderen. Beide groepen geven in dezelfde periode voorstellingen, zodat het publiek duidelijk met verschillen en overeenkomsten geconfronteerd kan worden. Dit initiatief is genomen om Holland Festival-voorstellingen van buitenlandse groepen minder geïsoleerd van de Nederlandse danskunst te laten plaatsvinden.

Laura Dean

Laura Dean (1945) studeerde bij de Nederlander Lucas Hoving, aan de School of American Ballet (de school van het New York City Ballet) en de High School of Performing Arts; later bij Paul Sanasardo, Martha Graham en Merce Cunningham. Zij danste in de groepen van Paul Taylor, Paul Sanasardo, Kenneth King en Meredith Monk. Sinds 1966 maakt zij ook zelf choreografieën. In 1971 vormde zij een eigen groep, Laura Dean Dancers and Musicians, die nu tot de gevestigde Newyorkse kleine moderne-dansgroepen behoort.

Laura Dean had in 1968 bij verschillende choreografen les gehad en gedanst, en choreografieën gemaakt met dagelijkse bewegingen als uitgangspunt, toen zij van New York naar San Francisco verhuisde en veel tijd besteedde aan 'sitting still'. Door stil te zitten en alle aangeleerde bewegingen van zich af te schudden ontdekte ze het draaien; draaien om je eigen as, zonder de ogen op een vast punt te richten zoals dat bij het draaien in het academische ballet wordt gedaan. Ze raakte gefascineerd door hypnotiserende beweging. Behalve draaien ging ze ook het herhalen van geometrische patronen, zoals cirkels, vierkanten, driehoeken en rechte of diagonale lijnen gebruiken.

Terug in New York maakte ze de volgende stukken, waarvan de titels aangeven welke beweging wordt gebruikt: *Stamping Dance* (1971), *Circle Dance* (1972), *Square Dance* (1972), *Walking Dance* (1973), *Jumping*

Dance (1973), *Changing pattern steady pulse* (1973) en *Spinning Dance* (1974). In al deze choreografieën wordt gebruik gemaakt van een beperkt bewegings-vocabulaire en strikte geometrische grond-patronen. De passen bestaan uit langzame en snelle loop-passen, schoppende passen, schuifelen, huppelen, en grote en kleine sprongen. De armen maken bewegingen die uitsluitend voortkomen uit de dansende voeten. De kostuums zijn meestal wit.

In tegenstelling tot veel moderne Amerikaanse choreografen die, vaak onder invloed van Merce Cunningham, hun choreografieën onafhankelijk van muziek maken, heeft Laura Dean de relatie tussen dans en muziek juist benadrukt. Van 1972 tot 1975 heeft ze veel samengewerkt met de componist Steve Reich en sinds 1970 schrijft ze ook zelf muziek voor haar dansen. Haar eigen muziek is net als die van Reich gebaseerd op herhaling en geleidelijke verschuivingen van akkoorden en korte motieven. De dansers nemen de ritmische impulsen in hun lichaam over en versterken de verbondenheid van de choreografie met de muzikale ritmen door te vocaliseren: Ha - Ho - Hey.

Na *Drumming* (1975) op muziek van Steve Reich heeft Dean haar choreografieën wat rijker aan beweging gemaakt en herondekte bijvoorbeeld het optillen van benen en zelfstandige armbewegingen. Haar laatste stukken zijn *Song* (1976), *Dance* (1976) en *Spiral* (1977); op het ogenblik werkt ze aan *Music* (1979).

Boven: Laura Dean.

Onder: Laura Dean Dancers and Musicians, Scène uit 'Dance'.

Stichting Dansproduktie

Dansers en choreografen	Truus Bronkhorst Pauline Daniëls Bianca van Dillen Patrice Kennedy Margie Smit Angela Linssen, als gast
Repetitor	Helga Langen
Produktiemedewerker	Cilia Erens

Vermiljoen (1978)

Choreografie	Bianca van Dillen
Muziek	Steve Reich (Six Pianos)
Kostuums	Marianne de Jong en Pauline Daniëls
Decor	Pieter Dik
Belichting	Marcus Huend
Dansers	Truus Bronkhorst, Pauline Daniëls, Bianca van Dillen, Patrice Kennedy, Margie Smit, Angela Linssen

De karakteristieke manier van muziek maken van componist Steve Reich was een inspiratiebron voor deze choreografie. Het bewegingsspel verplaatst zich langzaam naar een cirkellijn, die midden op het toneel op enige afstand van de vloer is aangebracht. Rond, op en in deze cirkel worden verschillende bewegingen uitgevoerd. Door steeds grotere en snellere sprongen te maken beweegt de groep zich tenslotte weer van de cirkel af en eindigt rustig in een aaneengesloten rij.
Stichting Dansproduktie

Lopen (1979)

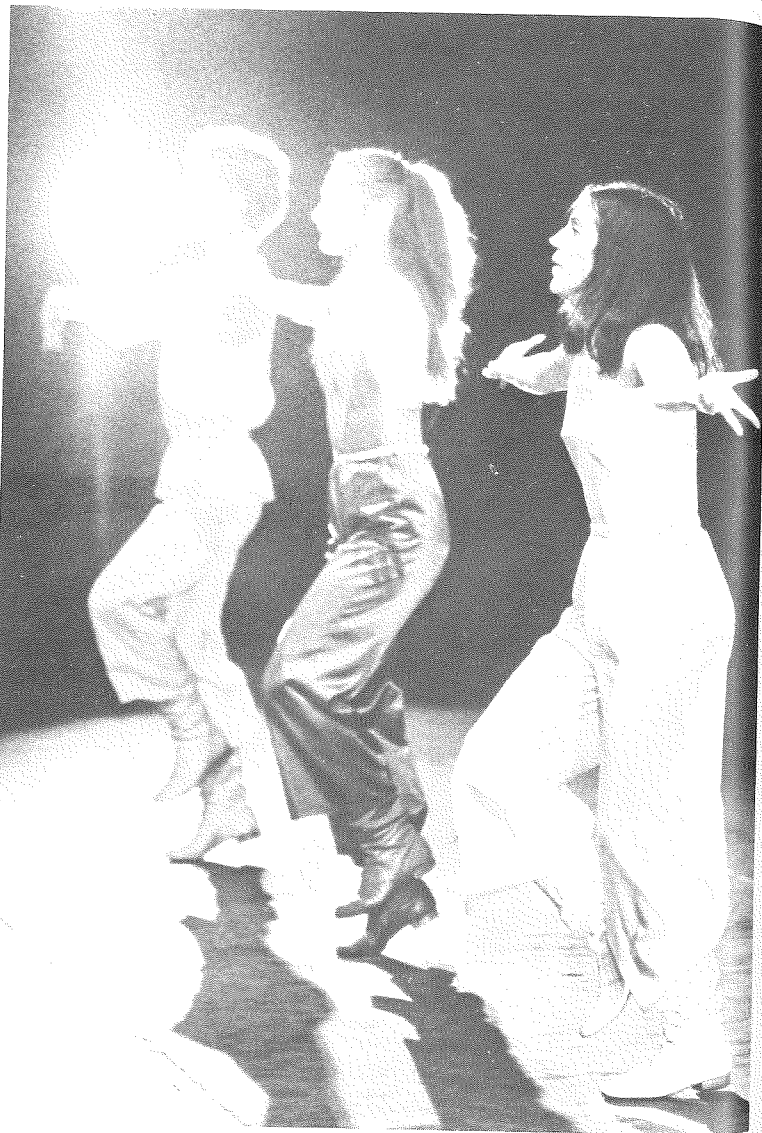
Fragmenten van een nieuw werk	
Dansers en choreografen	Truus Bronkhorst, Pauline Daniëls, Bianca van Dillen, Patrice Kennedy, Margie Smit
Muziek	Henk van der Meulen
Kostuum-adviezen	Leonne Hendriksen
Belichting en techniek	Marcus Huend en Helga Langen

'... De eerste daad bij het lopen is vallen, de volgende is het opvangen van het vallend gewicht en de derde is de voortzetting van de eerste twee in afwisseling en ritme ...'

uit: *The thinking body* van Mabel Elsworth Todd

Gezamenlijke, urenlange loop-ervaringen in verschillende omgevingen en onder verschillende omstandigheden waren uitgangspunt voor de voorstelling. Begrippen als binnen, buiten, continuïteit en uithoudingsvermogen karakteriseren dit theaterstuk, dat onder collectieve verantwoordelijkheid tot stand gekomen is. De choreografie en de muziek zijn in nauwe samenwerking gemaakt. In oktober zal *Lopen* als avondvullend stuk in première gaan.

Stichting Dansproductie

Laura Dean Dancers and Musicians.

Stichting Dansproductie

De Stichting Dansproductie is in 1977 opgericht om een kader te bieden aan dansers en choreografen die bij voorkeur in kleine groepen samenwerken en moderne dans als uitgangspunt nemen. De kern van Dansproductie bestaat uit vijf danseressen, Truus Bronkhorst, Pauline Daniëls, Bianca van Dillen, Patrice Kennedy en Margie Smit. Wanneer nodig, worden er per produktie gasten uitgenodigd, zoals bijvoorbeeld een zesde danseres in *Vermiljoen*.

De leden van Dansproductie kenden elkaar van de ad-hoc produkties *Systeem* (1976) en *Kwadraat* (1977); ook dansten de meesten van hen mee in de vrije produktie *Kwadraat Vernieuwd* (1978).

De Stichting Dansproductie maakt programma's onder zowel individuele als collectieve verantwoordelijkheid. Het collectieve stuk *Systeem* werd in 1977 door Dansproductie overgenomen, het tweede collectieve stuk is *Lopen*. Individuele choreografieën zijn: '109' (1977), *San* (1978), *Plek* (1974) en *Vermiljoen* (1978) van Bianca van Dillen, *Come Out* (1978) van Pauline Daniëls, *Huis* (1979) van Margie Smit en *Circuit 3* (1979) met de delen *Luonnotar* (1977), *Volgende* (1979) van Truus Bronkhorst en *Komt zij niet van Magdalena* (1977), een solo voor Truus Bronkhorst van Max Dooyes.

De Stichting Dansproductie kampt met grote huisvestingsproblemen. Sinds het voorjaar 1978 probeert ze samen met het Mimeteater Termiek en het Griftheater subsidie te krijgen van de gemeente Amsterdam voor de verbouwing en huur van het Planciusgebouw aan de Plantage Kerklaan. Het is nog steeds niet duidelijk of deze subsidie toegekend zal worden, met het gevolg dat Dansproductie sinds de oprichting slechts met de grootste moeite repetitie-ruimtes heeft kunnen vinden.

Truus Bronkhorst (1951) begon haar dansopleiding bij Koert Stuyf in 1971 en studeerde in 1977 af aan de moderne dans afdeling van de Theaterschool in Amsterdam. Ze werkte mee aan *Kwadraat Vernieuwd* (1978) en maakte in april 1979 haar eerste choreografie bij de Stichting Dansproductie, *Circuit 3*. Ze werkt nu als docente aan de afdeling moderne dans van de Theaterschool.

Pauline Daniëls (1955) volgde verschillende balletopleidingen (o.a. Scapino Dansacademie), waarna ze moderne dans ging studeren aan de London School of Contemporary Dance (Graham-techniek) en in New York bij Merce Cunningham en Viola Farber. Zij danste vier jaar (1971-1975) bij het Rotterdams Danscentrum. Sindsdien werkte ze mee aan *Systeem* (1976), *Kwadraat* (1977) en *Kwadraat Vernieuwd* (1978), waarvoor ze *Gasten & n.t.k.* maakte. Voor de Stichting Dansproductie maakte ze *Come Out* (1978). Ze geeft les aan de afdeling mime en de afdeling dansexpressie van de Amsterdamse Theaterschool.

Bianca van Dillen (1947) volgde haar dansopleiding bij de Scapino Dansacademie en danste twee jaar bij het Scapino Ballet. In 1967 en in 1976 studeerde zij in New York bij Viola Farber, Erick Hawkins en Nancy Meehan. In 1978 volgde zij de Gulbenkian National Choreographic Summer School van Robert Cohan. Choreografieën zijn onder andere *Evolu* (1971), *Nestwarmte* (1972), *Gaandeweg* (1974), *Plek* (1974), '109' (1977), *San* (1978) en *Vermiljoen* (1978). Ze werkte mee aan *Systeem* (1976), *Kwadraat* (1977) en *Kwadraat Vernieuwd* (1978). Ze is nu docente aan de afdeling moderne dans en de Scapino Dansacademie van de Amsterdamse Theaterschool.

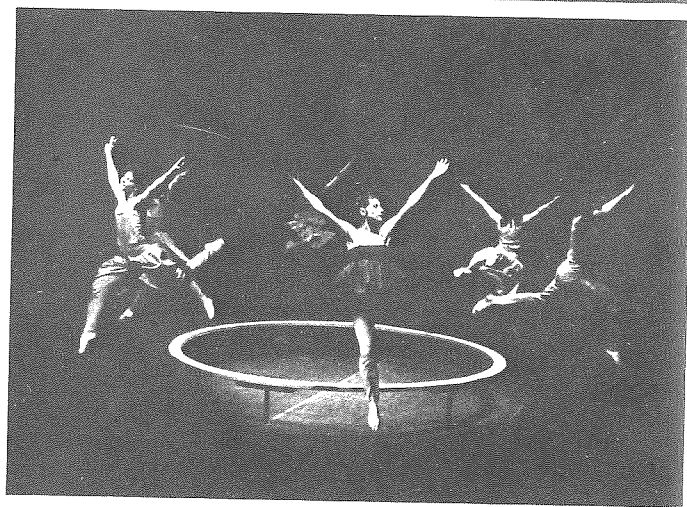
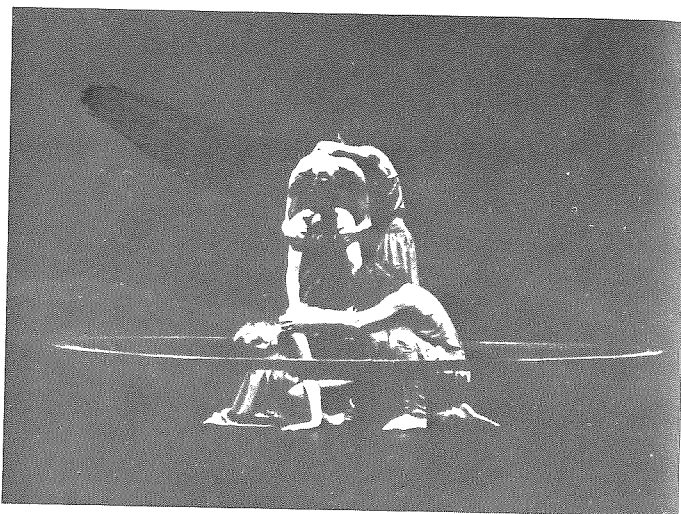
Patrice Kennedy (1954) studeerde in 1975 af aan de Rotterdamse Dansacademie. Ze werkte mee aan produkties van het Stadstoneel Rotterdam en danste mee in het programma *Kwadraat* (1977) en *Kwadraat Vernieuwd* (1978).

Margie Smit (1953) volgde haar dansopleiding aan de afdeling moderne dans van de Theaterschool in Amsterdam. Ze werkte mee aan *Systeem* (1976). In oktober 1977 studeerde ze af met haar eigen werk *Avanti*. In januari 1979 maakte ze *Huis* bij de Stichting Dansproductie.

Angela Linssen (1954) studeerde in 1976 af aan de Rotterdamse Dansacademie, en volgde mime-lessen aan de mimeschool van Gerard leBreton in Parijs. Zij geeft les aan de Rotterdamse muziekschool.

Henk van der Meulen (1955) studeerde aan het Rotterdams Conservatorium. Hij maakte muziek bij de lunchpauze-voorstellingen van het Instituut voor Dramaturgie en componeert sindsdien regelmatig voor theater. Hij werkte samen met Annemarie Prins (onder andere bij *De heilige Johanna van de abbatoirs* van B. Brecht); hij schreef in opdracht van het Instituut voor Theateronderzoek samen met Judith Hertzberg het muziektheaterstuk *De val van Icarus*. Hij speelde in het ensemble Hocketus, componeerde in opdracht van het VU-kamerkoor en het ASKO-ensemble.

Nancy de Wilde

Stichting Dansproductie 'Vermiljoen'

**Lees ook het HOLLAND FESTIVAL-magazine.
Een leesbaar kunstmagazine en waardevol souvenir.
Alle achtergronden plus agenda van dag tot dag.
In elke kiosk voor f 3,-.**
